

24 Νοεμβρίου 2014

Αισθησιοκρατία και ορθολογισμός

/ Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες

Η αισθησιοκρατία αντιμετωπίζεται αρνητικά από τον Δημήτριο Καταρτζή και συνάπτεται με την αθεϊστική στάση, καθώς οι αρχές που παράγονται από τον Λόγο[1], πείθουν αναγκαστικά για την ύπαρξη του Θεού. Επομένως η αθεία μπορεί να προκύψει, μόνο όταν κάποιος απαρνείται τον Λόγο και εμπιστεύεται αποκλειστικά τις αισθήσεις.

«Δεν εχ' ο άπιστος καμμιά αρχή οξ' απ' εκείναις που τον δίδουν η πέντε του αίσθησες ήγουν, όσο βλέπει κ' ακούει και μυρίζεται και τρώγει και πιάνει, τόσο και γνωρίζει για όν. Όθεν, δε θέλει να ξέρη εκείνο που δεν ειν' αντικείμενο αυτωνών, μήτε στις πράξεις των ανθρώπων να δέχεται' αρχαίς• για τούτο όλα είναι θεμιτά γι' αυτόν, κ' όλα τα κάμνει, αν τον αφήσουν[2]».

Είναι φανερό ότι τάσσεται ενάντια στον σκεπτικισμό και με θεμέλιο την πίστη στις αντικειμενικά υπάρχουσες αρχές του καλού και του κακού, θεμελιώνει την ηθική συμπεριφορά[3]. Ακόμη επισημαίνεται μια λογική αντίφαση, όταν κάποιος αρνείται τα νοήματα και τον πρωτεύοντα ρόλο του Λόγου στην πρόσβαση της αλήθειας αλλά παράλληλα τον χρησιμοποιεί για να αποδείξει την χρησιμότητα και την ανωτερότητα των αισθήσεων: «Αφ' ου δεν αποδέχεται ιδέα απτά νοήματα, με νοήματα πάλε πάσχει να αναιρή της ιδέαις των αλλωνών• κ' ολ' η δουλειά του στέκεται εις αυτό, ή και στο να ρίχνη σε δισταγμό, με τη γλώσσα του ή με το κοντύλι, της γνώμαις που δεν αρέσει, ο εστι όλαις[4]».

Επίσης παρατηρεί πως όταν παραθεωρείται ο Λόγος και οι αρχές που παράγονται από αυτόν, είναι εύκολο να αδυνατεί η ηθική συνείδηση αφού δεν έχει ασφαλή κριτήρια για την πράξη: «Λοιπόν, δεν έχει όρεξι και καιρό να μαθαίνη της μάθησες καθό μάθησες, παρά μόνε για τ' αυτόν το σκοπό του, που 'ναι στον εαυτό του ανωφελής, και σ' όλους τους άλλους ολεθριωτάτους. Δεν τον τύπτει σε καμμιά πράξι το συνειδός του, γιατί δεν πρεσβεύει κανένα κακό, κ' αυτό 'ν' η πληροφορία του• αν μπορεί να 'ναι πληροφορία εκεί που το εναντίο της δε βρίσκεται[5]». Στην ίδια συνάφεια, επικρίνει τις απόψεις του Rousseau[6] για τον άνθρωπο κοντά στο φυσικό περιβάλλον[7], που αποτελεί το χαμένο παράδεισο[8], τον ανεπηρέαστο από τον Λόγο και τον πολιτισμό[9] καθώς γίνεται φανερό πως μια τέτοια στάση ζωής οδηγεί αναπόφευκτα στην οπισθοδρόμηση και την ηθική κατάπτωση: «Χαίρεται πως ειν' ένα ζώο που έβοσκε μια φορά πατώντας στα τέσσερα, και δεν ελαλούσε, ο εστι και δεν εννοούσε•...το νοείν δεν το' χει πολλ' αναγκαίο σ' έναν τέτοιο καλότυχο κ' αυτοσχέδιο βίο, που το λαλείν, ίσως αχώριστο απ' εκείνο, το θαρρεί πράγμα επείσακτο, μπέλκι και περιττό[10]»

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] Είναι φανερό πως ο Καταρτζής τάσσεται με την πλευρά των ορθολογιστών και ενάντια στους εμπειριστές. Να σημειωθεί πως η συστηματική χρήση των

- όρων ορθολογισμός-εμπειρισμός, ανάγεται στον 19^ο αιώνα. J. Cottingham, Οι εμπειριστές, μτφρ. Σοφία Τσούρτη, εκδ. Στάχυ, Αθήνα 2000, σ.10.
- [2]«Εγκώμιο του φιλοσόφου, μακαρισμός του ορθοδόξου, ψόγος του αθέου, ταλάνισμα του δεισιδαίμων», ένθ'ανωτ. σ.75.
- [3]Π. Κονδύλης, Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός. Οι φιλοσοφικές ιδέες, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 2008, σ. 139.
- [4]«Εγκώμιο του φιλοσόφου, μακαρισμός του ορθοδόξου, ψόγος του αθέου, ταλάνισμα του δεισιδαίμων», ένθ'ανωτ.,σ.75.
- [5] «Εγκώμιο του φιλοσόφου, μακαρισμός του ορθοδόξου, ψόγος του αθέου, ταλάνισμα του δεισιδαίμων», αυτόθι,σ.75.
- [6] Ανάλογες ενστάσεις εξέφρασε για τον Rousseau (1712-1778) και ο d'Alempert, ο οποίος στα «Προλεγόμενα», αφού εκθειάσει τα προτερήματά του και κυρίως το πνεύμα του και την ευφράδειά του, αναφέρει πως δεν πρέπει να στραφούμε ενάντια στον πολιτισμό και την ανθρώπινη γνώση, που θεωρούνται εκφυλιστικοί παράγοντες για την ανθρωπότητα, γιατί τότε:« θα μας έμεναν οι επιβλαβείς έξεις και θα είχαμε επιπλέον και την άγνοια», Starobinski Jean, Rousseau repond a Voltaire.,μτφρ. Ράνια Πολυκανδριώτη, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, Αθήνα 2002, σ.20.
- [7] Ο Rousseau, προφανώς επηρεασμένος από τις ειδήσεις που προέρχονταν από τις σύγχρονες εξερευνητικές αποστολές, ανασκευάζει τις απόψεις του Hobbes για τη φυσική κατάσταση ως «πόλεμο όλων εναντίον όλων» και αναπτύσσει μια ανθρωπολογική και συνάμα κοινωνιολογική θεωρία, σύμφωνα με την οποία εξυψώνεται ηθικά ο άνθρωπος που ζει στη φύση, πριν ακόμη αποκτήσει κοινωνική συνείδηση. βλ. Rousseau Jean-Jacques, Το κοινωνικό συμβόλαιο, μτφρ. Β. Γρηγοροπούλου- Άλβ. Σταινχαουερ, επιμ, Β. Γρηγοροπούλου, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2004, σ. 223.
- [8] Αυτή η συνείδηση του χαμένου παραδείσου, είναι η προϋπόθεση, που συναντάμε συχνά στα κείμενά του εκφράσεις «ιεροκύρηκα» όπως: «επιβλαβής έξη», το ρήμα «διαφθείρω» και τα παράγωγά του, τα παραδοσιακά επίθετα της απαξίωσης όπως για παράδειγμα «μάταιος» και «επικίνδυνος», βλ. Jean Starobinski, Rousseau repond a Voltaire., ένθ'ανωτ. σσ.21-22.
- [9] Πιο συγκεκριμένα: «Ο άνθρωπος της φύσης (όπως περιγράφεται στο πρώτο μέρος της Πραγματείας)...Είναι ένα όν ρωμαλέο, υγιές, ικανό να ικανοποιήσει τις βασικές του ανάγκες... Και κυρίως είναι τελειοποιήσιμος. Σ' αυτή την ικανότητα είναι που πρέπει να δούμε την πηγή όλων των δυστυχιών του είδους ανθρώπους».Επομένως κατά την διάρκεια της «προκοινωνικής» δραστηριότητας, οι άνθρωποι υπήρξαν ενάρετοι και ευτυχισμένοι και ο πολιτισμός ορίζεται ως αιτία της διαστροφής και της δυστυχίας Jean-Jacques Rousseau. βλ.Jean-Jacques Rousseau, Πραγματεία περί της καταγωγής και των θεμελίων της ανισότητας ανάμεσα στους ανθρώπους, μτφρ., Μ. Αλεξίου-

Καναγκίνη, εκδ. Σύγχρονη εποχή, Αθήνα 2006, σσ. 44-45.

[\[10\]](#) Στα παραθέματα θα διατηρήσουμε την ορθογραφία του πρωτοτύπου και παράλληλα το μονοτονικό.

«Εγκώμιο του φιλοσόφου, μακαρισμός του ορθοδόξου, ψόγος του αθέου, ταλάνισμα του δεισιδαίμων», ένθ'ανωτ., σ.75.

***Παρατήρηση:** το παρόν άρθρο αποτελεί το δεύτερο μέρος εκτενούς αφιερώματος στις θέσεις του Δημητρίου Καταρτζή, για τη σχέση Φιλοσοφίας και Χριστιανισμού (με γενικό τίτλο: ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΤΑΡΤΖΗ), το οποίο επιμελήθηκε ο θεολόγος – φιλόλογος Νικόλαος Μητρόπουλος και δημοσιεύεται από την ΠΕΜΠΤΟΥΣΙΑ σε συνέχειες.
